JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

**Eduskunta**
**Tulevaisuusvaliokunta**

Viite VNS 6/2018 vp Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta

# ASIANTUNTIJALAUSUNTO EDUSKUNNAN TULEVAISUUSVALIOKUNNALLE LIIKUNTAPOLIITTISESTA SELONTEOSTA

## Johdanto

Kiitän mahdollisuudesta antaa lausunto valtioneuvoston liikuntapoliittisesta selonteosta. Lausuntopyynnön yhteydessä minun toivottiin keskittyvän erityisesti selonteon ympäristöpoliittisiin yhtymäkohtiin. Tätä toivetta kunnioittaen tiivistän lausunnossani käsityksen siitä, miten yhtäältä kansainvälinen ympäristöpoliittinen sääntelyjärjestelmä toisaalta ilmastonmuutoksenkaltaiset koko ihmiskuntaa uhkaavat ympäristömuutokset tulevat muuttamaan liikuntakulttuurin yhteiskunnallista ja ekologista toimintaympäristöä. Tämän tiivistyksen pohjalta esitän näkemykseni siitä, miten ympäristöpoliittiset ja –tieteelliset tulevaisuusskenaariot tulisi ottaa huomioon valtion liikuntapoliittisessa selonteossa.

## Kestävyys ja kestämättömyys liikuntakulttuurissa

Viime aikaiset tutkimukset ja selvitykset ovat osoittaneet, että suomalaiset ovat laajalti hyväksyneet tieteellisen käsityksen modernisaatioksi kutsutun maailmankehityksen ja globaalien ympäristöriskien ilmaantumisen syy-yhteydestä. Kansalaisille ovat myös tuttuja kestäväksi kehitykseksi kutsutun yhteiskunnallisen muutosprosessin keskeiset periaatteet, jotka on kirjattu kansainvälisiin ympäristöpoliittisiin sopimuksiin. Niiden mukaan etenkin vauraissa teollistuneissa yhteiskunnissa tulee radikaalisti leikata luonnonvarojen kulutusta ja vähentää ympäristöön päätyviä haitallisia päästöjä – siis yhteiskunnallisten

toimintojen materiaalivirtoja – jotta nyky-yhteiskuntien ekologinen perusta ei tuhoutuisi.

Vaikka asiaa ei ole erikseen tutkittu, niin on perusteltua olettaa, että edellä tiivistetty tietoisuus ja siihen kiinnittyvä käsitys vallitsevien käytäntöjen kriisiytymisestä, on levinnyt myös liikuntakulttuuriin. Tämä niin sanottu kriisin narratiivi on tunnistettavissa muun muassa niistä lukuisista dokumenteista ja keskusteluista, joissa on määritelty liikuntakulttuurin kestäviä ja kestämättömiä käytäntöjä. Niissä on haarukoitu esimerkiksi tiettyjen lajikulttuurien, rakenteiden ja käytäntöjen kielteisiä ympäristövaikutuksia. On muun muassa jäljitetty liikunta ja urheilutoiminnasta johtuvia haitallisten aineiden päästöjä sekä laskettu liikuntalaitosten energiankulutusta, liikenteen päästöjä ja jätemääriä. Näistä on myös jonkin verran saatavissa tutkimustietoa.

Toisaalla on huolestuttu ympäristöriskien realisoitumisen – erityisesti ilmastonmuutoksen – seurauksista. Etenkin talviurheilun toimijaverkostoissa on 2000-luvulla kiihtyvään tahtiin käsitelty uhkakuvia toiminnan järjestämisen ja kokonaisten lajikulttuurien tulevaisuudesta. Nämä uhkakuvat ovat synnyttäneet aitoa ympäristöliikehdintää. Talviurheilun tulevaisuudesta huolestuneet urheilijat ja harrastajat ovat muodostaneet tällä hetkellä jo yhdeksässä maassa toimivan ilmastoliikkeen Protect Our Winters. Sen tarkoituksena on koota talviurheilun ystäviä yhteiseen rintamaan taistelemaan ilmastonmuutosta hillitsevien poliittisten ratkaisujen ja muiden toimenpiteiden puolesta.

Kuormituslähteiden ja uhkakuvien lisäksi on myös tunnistettu kestävinä pidettyjä käytäntöjä. Erityisesti lähi- ja arkiliikunta on usein mainittu näissä yhteyksissä. Liikkumista oman asuinpaikan lähipiirissä vähän muokatuilla, kevytrakenteisilla ja vähäisiä materiaalivirtoja kuluttavilla liikuntapaikoilla, kuten lähimetsissä, puistoissa, koulujen pihoilla sekä kävely- ja pyöräilyväylillä, on pidetty suoranaisena ympäristötekona. Lähi- ja arkiliikunnan käsitteisiin on tiivistetty mielikuva siitä, millaista on sosiaalisesti,

ekologisesti ja myös taloudellisesti kestävä liikkuminen ja liikunnan harrastaminen.

Kestävyyspohdinnat ovat siis levinneet liikuntakulttuuriinkin. Sen myötä liikunnan kentillä on yleistynyt käsitys tarpeesta reagoida paitsi valtion ympäristöpoliittisista sitoumuksista juontuviin – yhteiskunnan kaikkia osa-alueita ja tasoja koskettaviin – muutoshaasteisiin myös ilmastonmuutoksen uhkakuviin. Vain harvoin enää kuulee kannanottoja, joissa kiistetään liikuntaorganisaatioiden velvoitteet osallistua kestävän kehityksen edistämiseen. Valitettavasti harvassa ovat myös ne puheenvuorot, joissa voimallisesti peräänkuulutetaan ripeitä toimia kestämättömiksi todettujen käytäntöjen ja rakenteiden muuttamiseksi.

## Ympäristöhallinta keskeisissä liikuntaorganisaatioissa

Kestävyystarkastelujen rinnalla liikunta-alan keskeisissä kotimaisissa organisaatioissa on kehitetty ympäristöhallinnan käytäntöjä. Ympäristöpoliittisen keskustelun, ympäristölainsäädännön ja ylipäätään ympäristöjulkisuuden lisääntymisen lisäksi liikuntaorganisaatioiden aktivoitumiseen ovat vaikuttaneet monet asiat. Näistä keskeisimpiä ovat olleet kuntien tekemät ympäristöpoliittiset linjaukset, liikuntajärjestöissä tehdyt kehittämisprosessit ja muodostetut yhteistyöryhmät sekä liikuntaorganisaatioiden tarkoituksiin soveltuvien ympäristöjohtamisen työkalujen ja toimintamallien kehittäminen.

Etenkin suurissa kaupungeissa päätöksentekijöiden tekemien ympäristöpoliittisten sopimusten toimeenpano on edellyttänyt kuntaorganisaation eri hallintokunnilta – siis myös liikuntapalveluista vastaavilta – ympäristöjohtamisen käytäntöjen luomista ja noudattamista. Näiden toimenpiteiden johdosto liikuntapalveluista vastaavien hallintokuntienvalmiudet hallita palvelutuotannon ympäristövaikutuksia ovat kohentuneet merkittävästi. Liikuntapalveluissa on muun muassa otettu käyttöön energiatehokkuutta parantavaa ja muita materiaalivirtoja pienentävää teknologiaa, kehitetty materiaalien kierrätystä ja koulutettu henkilöstöä.

Kansainvälisissä ja kansallisissa liikuntajärjestöissä on myös kehitetty ympäristöjohtamista. Yleisesti ottaen järjestöjen ympäristötyössä on keskitytty suurten yleisö- ja urheilutapahtumien ympäristövaikutusten hallintaan. Tätä tarkoitusta varten on myös kehitetty oma ympäristöjohtamisen järjestelmänsä Ekokompassi tapahtuma –ympäristösertifikaatti. Se on tarjonnut edullisen ja hallinnollisesti kevyen alustan tapahtumien ympäristöjohtamiseen ja täten osaltaan tukenut järjestöjen aktivoitumista tällä saralla.

Liikunta-alan organisaatioissa on siis reagoitu ympäristöpoliittiseen ohjailuun ja ympäristöajattelun yleistymiseen. Valitettavasti reaktiot eivät ole kuitenkaan levinneet kovin laajalle. Kuntasektorilla oikeastaan vain suurissa kaupungeissa on kyetty vakiinnuttamaan ympäristöjohtaminen osaksi muuta hallintokunnan johtamisjärjestelmää. Vastaavasti liikuntajärjestöissä systemaattinen työskentely on hyvin harvinaista. Kun näissä liikuntaorganisaatioissa tehtyjen toimenpiteiden vaikutukset vielä suhteutetaan ympäristöpoliittisten sopimusten tavoitteisiin, muuttuu tilannekuva entistäkin kriittisemmäksi. Liikuntakulttuurin alueella virinneet toimet eivät ole tuottaneet sellaisia rakenteellisia muutoksia, joita ympäristöpoliittisten tavoitteiden saavuttaminen edellyttää. On jopa perusteltua väittää, että keskustelua ekologisesti kestävän liikuntakulttuurin rakenteista ja niihin siirtymisestä ei ole vielä varsinaisesti aloitettukaan. Toisin sanoen tehdyt toimenpiteet eivät ole olennaisesti parantaneet liikuntaorganisaatioiden valmiuksia sopeutua poliittisiin ja ympäristöllisiin muutosprosesseihin. Tämä seikka entisestään lisää liikuntaorganisaatioiden välimatkaa ympäristöhallinnan tilaan, joka takaisi ympäristöpoliittisten tavoitteisiin pääsemisen ja hallitun siirtymisen uusiin ilmastollisiin olosuhteisiin.

## Johtopäätökset ja täydennysehdotukset

Edellä käsiteltyjä näkökulmia liikuntakulttuurin tulevaisuuteen on käsitelty liikuntapoliittisessa selonteossa hyvin niukalti. Tätä voidaan pitää selkeänä puutteena, sillä ympäristötieteelliset ja –poliittiset diskurssit muodostavat lähivuosille ja -

vuosikymmenille ulotettujen tulevaisuustarkastelujen ja niihin nojautuvien poliittisesti johdettujen suunnitteluprosessien keskeisen viitekehyksen. Näin ollen olisi vähintään johdonmukaista, että valtion liikuntapoliittisia toimenpiteitä pohjustavassa asiakirjassa asiantiloja ja muutosprosesseja tarkasteltaisiin tämän viitekehyksen puitteissa.

Tästä viitekehyksestä avautuva näkökulma nostaa esille tärkeitä kriittisiä havaintoja ja vakavia huolenaiheita. On perusteltua olettaa, että ympäristöriskien realisoituminen ja ympäristöpoliittisen ohjailun kiristyminen muuttavat olennaisesti liikuntakulttuurin yhteiskunnallista ja ekologista toimintaympäristöä. Yhtä lailla perusteltua on olettaa, että nämä muutokset tulevat vaikuttamaan merkittävästi paitsi koko liikuntakulttuuriin myös valtion ja kuntien edellytyksiin saavuttaa keskeiset liikuntapoliittiset tavoitteet. Näin ollen näkemykseni on, että liikuntapoliittista selontekoa tulisi näiltä osin täydentää. Täydennysehdotukseni tiivistän kahteen, tärkeitä riskejä ja toimenpiteitä määrittelevään kohtaan:

**Valtakunnallisesti koordinoidun muutosprosessin muodostamisen kiireellisyys:**

Suomi on sitoutunut kansainvälisen ympäristösääntelyn ja –hallinnan kehittämiseen sekä niiden piirissä tehtyihin lukuisiin sopimuksiin, joiden tarkoituksena on käynnistää kansalliset toimenpiteet globaalien ympäristöongelmien hallitsemiseksi. Tämän YK-johtoisen hallintamallin keskeisiä periaatteita ovat sääntelyn yleissitovuus (*l. ympäristöajattelun juurruttaminen yhteiskuntien kaikille sektoreille*) ja progressiivisuus (*l. tavoitteiden kiristyminen vuosien kuluessa*). Vuonna 1992 Rio de Janeirossa pidetystä YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssista alkaen pyrkimyksenä on ollut muodostaa kestävää kehitystä tuottavat muutosprosessit yhteiskunnan kaikille osa-alueille ja tasoille. Liikuntakulttuurissa, kuten monella muullakin yhteiskunnan osa-alueella, tämän prosessin muodostaminen on kuitenkin edelleen vasta alkutekijöissään. Tämä tarkoittaa sitä, että kansallisen liikuntakulttuurin avaintoimijat eivät ole tähän mennessä olennaisesti parantaneet valmiuksiaan mukauttaa toimintojaan

sen enempää kiristyviin ympäristöpoliittisiin linjauksiin kuin muuttuviin ilmastollisiin olosuhteisiinkaan. Tähän asetelmaan liittyy monia riskejä. Tässä kohtaa voin vain kuvitella, miten käy sellaisten kulttuurien ja järjestelmien, jotka eivät ole varautuneet todennäköisiin ja merkittäviin toimintaympäristönmuutoksiin. Nämä kuvitelmat mielessäni esitän toiveen, että liikuntapoliittisessa selonteossa muodostetaan kanta siihen, miten valtio tulee koordinoimaan kestävän liikuntakulttuurin rakentamisprosessia ja liikuntaorganisaatioiden toimenpiteitä ympäristöhallinnan kehittämiseksi.

**Ilmastonmuutoksen uhkavien tunnistaminen ja ennakointityön aloittaminen**

Suomalaisen liikuntapolitiikan keskeinen tavoite eli koko väestön fyysisen aktiivisuuden lisääminen ja siihen liittyen helposti saavutettavien liikuntapalveluiden tarjoaminen suurille väestöryhmille läpi vuoden nojaa sen olettamuksen varaan, että maassamme on neljä selkeäpiirteistä vuodenaikaa. Erityisesti julkinen liikuntapalvelutuotanto on organisoitu ja siihen liittyvät investoinnit tehty tästä lähtökohdasta. Talveen ajoittuvien liikuntapalveluiden tuottaminen on riippuvaista talven ekosysteemipalveluista eli pakkasesta, lumesta ja jäästä.

Mikäli luonto ei tarjoa talven ekosysteemipalveluita eivät liikuntapaikkoihin tehdyt investoinnit myöskään tuota niitä vastineita eli suurten väestöryhmien liikuntasuoritteita, joilla on perusteltu verovarojen käyttöä ja jota varten liikuntapaikat on rakennettu. Sama tilanne on kilpaurheilua organisoivilla ja kaupallisia palveluita tuottavilla tahoilla. Kilpailuja ei voida järjestää, urheilijat eivät pääse harjoittelemaan ja kassavirtaa ei synny, kun esimerkiksi laskettelurinteet ovat kiinni.

Talvien leudontumisen myötä on jo syntynyt tilanteita, joissa sekä julkisin että yksityisin varoin kustannettu talviliikunnan infrastruktuuri ei vastaa ilmastollisia olosuhteita eikä tästä syystä palvele poliittisia, urheilullisia tai kaupallisia tavoitteita. Tulevaisuudessa nämä tilanteet tulevat toistumaan kiihtyvään tahtiin. Tämä ilmiö on lisännyt ja lisää eri tahoilta tulevia

vaatimuksia tuottaa uudenlaisia ratkaisuja ja liikkumisympäristöjä, joilla pyritään hallitsemaan aiempaa haasteellisempia olosuhteita ja jopa korvaamaan huonosti soveltuvia liikuntapaikkoja uudenlaisilla palveluilla. Näihin vaatimuksiin vastaaminen sitoo taloudellisia voimavaroja ja siten kaventaa ainakin kuntien liikuntapalveluiden taloudellista liikkumavaraa. Näin ollen muutoksiin reagoimisen vaikutukset tulevat koskemaan muitakin kuin vain talviliikuntapaikkojen kuluttajia.

Talven ekosysteemipalvelut ovat tehneet mahdolliseksi edullisesti tuotettavien ja helposti saavutettavien liikuntapalveluiden tuottamisen suurille väestöryhmille talvikuukausina. Niiden ympärille on myös muodostunut pitkiä perinteitä omaavia kansainvälisiä talviurheilujärjestelmiä ja omat kaupalliset markkinansa. Voidaan jopa puhua talven ekosysteemipalveluiden ympärille muodostuneista kansalaistoimijoita, julkihallintoa, kaupallisia toimijoita ja kuluttajia yhdistävistä globaaleista toimijaverkostoista. Valtion liikuntapolitiikan tulevia painotuksia tarkasteltaessa on olennaista pohtia, miten tilanne muuttuu ekosysteemipalveluiden heikentyessä? Miten nämä verkostot ja niihin kuuluvat yksittäiset toimijatahot tulevat reagoimaan?

Reaktioiden ennakoiminen on niin laaja tehtävä, että siihen ei ole mahdollista ryhtyä tässä yhteydessä. Selvää kuitenkin on, että ilmastonmuutoksien vaikutukset suomalaiseen liikuntakulttuuriin tulevat olemaan huomattavasti monimutkaisemmat ja laajakantoisemmat kuin ensi ajattelemalta saattaisi tuntua. Tästä syystä liikuntapoliittisessa selonteossa olisi tärkeä perustella ennakoinnin tärkeyttä sekä esittää kannanotto sen organisoimisesta ja resurssoinnista.

**Jyväskylässä 22.1.2019**

Mikko Simula
yliopistonlehtori
Jyväskylän yliopisto
liikuntatieteellinen tiedekunta
mikko.simula@jyu.fi